

5796
Dublet

C. ALIMĂNEȘTIANU

Proprietatea mare și chestia țărăneasca

BUCUREȘTI

MINERVA, Inst. de arte gra-
fice și editură, B-d Academiei
No. 3.—Str. Edgar Quinet No. 4.

1906

1 50°8.

Prețul 50 bani

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota 5796 Bulletin

Inventar 70739

Amintiri din
marea dragă
Mănuș

PROPRIETATEA MARE ȘI CHESTIA
ȚĂRĂNEASCĂ

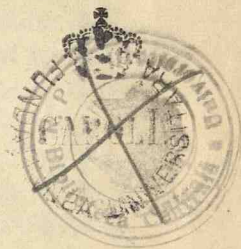
C. ALIMĂNEȘTIANU

~~Inv. A. G. O. 070.~~

Proprietatea mare și chestia țărăneasca

66707

~~Donatune~~
~~ION BOGDAN~~

BUCUREȘTI

MINERVA, Inst. de arte gra-
fice și editură. B-d Academiei
No. 3.— Str. Edgar Quinet No. 4.

1906

1942

BIBLIOTECĂ CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota... 5796 Dublet
Inventar 70739

RC 108/104

CONTROL 1953

~~BIBLIOTECĂ CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota... 009.3/1058
Inventar 70739~~

B.C.U. Bucuresti

C70739

PROPRIETATEA MARE ȘI CHESTIA ȚĂRĂNEASCĂ

*Conferință ținută cu ocaziunea deschiderii celui de al treilea congres al
proprietarilor mari agrari, în ziua de 22 Octombrie 1906.*

Rolul proprietății mari în chestia țărănească constituie una din problemele grele, ce le avem de deslegat, pentru a așeza pe baze largi și temeinice eforturile ce se fac prin năzuința de a ridica populațiunea rurală la o stare înfloritoare.

Greutatea stă, pe de o parte în faptul că trebuie o mare încordare, multă iubire de neam și înboldul unui înalt și luminat ideal, pentru a o înțelege în toată cuprinderea; iar pe de altă parte în faptul că prin deslegarea ei se izbește într-o rutină, care e de mai multe ori seculară; să răscolesc interese mari, ce adesea se ciocnesc; și se ating raporturi, care deja sunt încordate și în multe părți chiar într-o stare arzătoare.

M'am încumetat însă să mă înham la o așa de grea povară, deși ar fi fost rândul altora cu mai multă experiență, pentru că am încredere desăvârșită în sentimentele patriotice a tuturor fiilor acestei țări, în special ale marilor proprietari; pentru că am convingerea adâncă că proprietatea mare, dacă va ști să fie la înălțimea împrejurărilor, are rolul covârșitor și cel mai frumos în rezolvarea chestiei țărănești; pentru că am fost uimit ca om și jignit ca proprietar mare de puținul interes și slaba considerație, ce s'a dat și se dă celor 4171 după unii, 5395 după alții, proprietari mari, într-o chestie care în definitiv pe ei îi interesează poate în cel mai înalt grad.

În adevăr, cu pregătirea materialului pentru alte studii, am fost silit să răsfoiesc tot ce s'a scris mai de seamă la noi în chestia agrară, și mărturisesc că am fost foarte curios surprins, când am constatat că aproape nu se pomenesc nicăeri de proprietarii mari, atunci când nu se uită și bine se face : învățătorul, preotul, prefectul, subprefectul, primarul, notarul, consiliul comunal, judecătorul de ocol, silvicultorul, doctorul, moașa, agentul sanitar, revizorul de vite ș. a. Este chiar foarte semnificativă această omisiune a marelui proprietar dintre factorii, cari pot și sunt chemați să contribuie la îndreptarea relei stări a țărănimii. Cu privire la fiecare din profesiunile enumerate mai sus se arată, când într'o scriere când într'alta, mai totdeauna consacrandu-se capitole speciale, rolul ce ar trebui și pot să-l aibă; pe când despre proprietarul mare și importanța lui sau nu se spune nimic sau numai câte o frază azvârlită în mod întâmplător.

O fi intenționată sau nu, legitimă ori neîntemeiată această omisiune din atâtea broșuri și monografii, credința mea este însă că proprietatea mare, mai mult ca oricine, trebuie să-și aibă cuvântul său într'o chestie așa de importantă, în care ea, vrând, nevrând, e factor principal, fără a cărui luminată și patriotică colaborare nu se va putea face nimic de seamă.

Pe mulți îi enervează că chestia țărănească a ajuns azi un fel de sport; e un fel de snobism să se facă din orce, orcând și orcum «țărănism». Dar tocmai în asemenea interveniri, cu rost și fără de rost, orcare ar fi greșelile ce se strecoară, avem dovada cea mai sigură, că e ceva real în fundul acestei agitațiuni.

Cu cât amestecul celor nechemăți e mai mare; cu cât se pare că s'ar căuta să se speculeze cu cele mai sfinte simțiminte; cu cât o sentimentalitate, sinceră or calculată, adesea pornită în văzduh și fără nici o conștiință de consecințe, învăluie totul în colorile cele mai negre; cu cât unele lucrări sunt mai fantaziste și lipsite de cea mai elementară pregătire, cu atâta se impune patrioților sinceri, oamenilor de bine și marilor

proprietari o mai mare stăpânire de sine și o mai încercată și îngăduitoare răbdare față cu rătăcirea multora; o mai serioasă pregătire prin studii adânci și metodice, pornite din urmărirea unui ideal mare și sfânt, pentru toată suflarea românească, nu numai pentru câțiva privilegiați.

Chestia țărănească se prezintă cel puțin cu patru fețe bine lămurite: chestie politică, chestie economică, chestie socială și chestie națională.

De aci câmpul larg și posibilitatea d'a se încură orcine, orcând și ori încotro pe acest întins și fecund domeniu. Poate că, la urma urmelor, nu se agită chiar îndeustul lucrul și în toate direcțiile, fiindcă lucrările slabe și rătăcite provoacă și aduc pe cele bune și conștiincioase, din mult rău trebuie să iasă și ceva bine.

*

Chestia țărănească e o chestie politică, pentru că după statistica electorală ¹⁾ din 974.139 de contribuabili cu drept de vot nu votează direct decât 93.604, restul de 880.535 prin delegație. Iar din 183 deputați și 110 senatori, țărănimea nu e reprezentată la cârma țării decât prin 38 deputați și încă cum?

Iar când e vorba de educațiunea civică, de drep-turile și datoriile fiecăruia înaintea legilor, regulamen-telor și deciziunilor de tot felul, țărănimea este într'o besnă amarnică. Cu privire la «pactul nostru funda-mental» constituția, nu știu dacă, în afară de avocați și câțiva profesioniști siliți de împrejurări, mai sânt 100 de inși, din orașe și din sate, cari să știe ce e scris în ea și la ce poate servi. E chiar fenomenală și uimitoare nepregătirea alegătorului român, oricâte s'ar spune de viclenia lui și de specula care o face cu votul. Când își dă cineva osteneala ca, pe înțelesul și în limba fiecăruia, să-i dovedească că s'ar putea face mult mai bine, dacă cu toții ne-am ține și am

¹⁾ L. Colescu. Statistiea Electorală, 1905.

căută să respectăm cel puțin legile ce ne-am croit și le-am hotărât odată, un fel de buimăceală, nedomirire și suprinde se constată și se citește în ei aproape unanim, mai cu seamă când ai putut să-i convingi, pe fiecare în felul lui, că răul, de care ne plângem cu toții, pornește dela fiecare din noi. Găsești adevărat în țărani și mulți alegători proba evidentă că până azi ei nu știu și nu a pătruns încă în sufletul lor credința că se poate face cu votul ceva mai bun decât speculă. Și să nu ne mire o așa stare sufletească, de oarece nu s'a făcut nimic pentru luminarea maselor, din contră totul a contribuit să-i întunece. De pildă cu constituția, stilul concis și lapidar, nici nu se putea altfel, în care e redactată, este o limbă pășărească pentru cei cari n'au studii speciale. Și deși au trecut patruzeci de ani dela promulgarea ei, deși facem apel la ea și când trebuie și când nu trebuie, deși avem avocați și profesori de drept constituțional, cari ne-o servesc în toate ocaziile mari și mici, ea a rămas tot o armă specială numai la îndemâna câtorva privilegiați, fiindcă până azi nu s'a învrednicit nimeni s'o tălmăcească în limba tuturor și s'o pună pe înțelesul celor mulți, într'o broșurică de 100—150 pagini, p'un preț efitin, ca să poată fi răspândită în zecimi de mii de exemplare. Or, dacă legea fundamentală, care ne leagă pe toți și dela care pornesc toate, și n'o cunoșc și n'o înțelegem, nu marea majoritate a cetățenilor, dar nici elita alegătorilor direcți, își poate închipui orcine, ce zăpăcială trebuie să fie în restul vieții civice și ce haos cumplit trebuie să domnească, când e vorba de înțelesul și aplicarea celorlalte legiuri și așezăminte, ce ne-am dat. În asemenea condițiuni să fim chiar mulțumiți, că pe terenul politic n'am pățit mai multe rele decât cele câte s'au îndurat pân'acum.

Proprietatea mare are o grea răspundere aici, căci putea și poate face mult în direcția politică, dacă și-ar da ceva osteneală și ar studia în fond lucrul. Lăsând dar ea totul în părăsire și la voia întâmplării,

e natural să vie alții să umple acest gol, așa cum se vor pricepe și cum vor putea.

*

Chestia țărănească e o chestie economică, pentru că din principiile mari, care dela Adam Smith au revoluționat lumea modernă, ca organizare a mijloacelor de producție și distribuție, de circulație și de consumație a bogățiilor, cu nici unul nu s'a împărtășit țăranul nostru, din contră, în masa cea mare, ba și la mulți din proprietarii mari, pare că s'a păstrat aproape cu sfințenie toată nepregătirea timpurilor de neștiință și de întuneric.

Mai nici o perfecționare, nici o sistematizare și chibzuință, niciun progres temeinic în actele ce constituiesc cercul activității unei gospodării țărănești, din contră, un an de secetă mai pronunțată e cu mult mai greu de îndurat azi în urmările lui de țărănime decât altă-dată. În secolul al XX, țăranul Regatului Român n'are în marea majoritate a cazurilor ce mânca după un an de lipsă, și trebuie să-i vie statul sau județul în ajutor; dovada cea mai pipăită că pe această cale n'am progresat de loc; că toate cuceririle principiilor economice nu ne-au servit decât la foarte puțin; că pământul nostru, apele noastre, climatul nostru, munca și priceperea populațiunii noastre din toate clasele societății, situația noastră geografică ș. c. l. nu sânt decât foarte slab puse în valoare. Avem deci totul de făcut și organizat în domeniul economic.

Dacă n'ar fi cele trei legi de înproprietărire, înființarea creditului agricol, legile tocmelilor agricole și de curând reglementarea băncilor populare, înființate de săteni, și legea obștiilor sătești, n'am avea cu ce să ne prezintăm lumii, ca măsuri economice în interesul direct și vădit al țărănimii. Trebuie să răsfoim mult prin alte legi, să întindem grozav de efectele lor indirecte, să le răstălmăcim aplicările pentru a mai găsi și scoate dispozițiuni în vederea grijii și preocupărilor, ce am avut de pătura foarte numeroasă a lo-

cutorilor dela țară, de a cărei soartă ne-am luat sarcina să ne ocupăm.

Incolo, despre organizarea și repartizarea muncii mulțimii dela sate și despre stimularea ei prin reforme și măsuri economice, nimic practic; despre organizarea comerțului, în special de cereale și al diverselor produse a săteanului, absolut nici o grijă; organizarea mijloacelor de transport și pe toate căile, pârghia cea mai puternică și cea mai eficace în progresul economic, e *mizerabilă*, și cred că nu sunt destul de real și de tare, fiindcă nu e vorba de acuzarea cuiva — în tot ce am de spus persoanele sunt excluse, e vorba de sisteme, de îndrumări de proceduri și moduri d'a vedea, — dar sunt *mii* de *întreprinderi* și *afaceri* de economie rurală, care nu se pot întreprinde, pentru că mijloacele noastre de transport, și de toate felurile de transporturi, sunt o piedică mare, peste care din nefericire nu se poate trece.

Proprietatea mare s'a înscris cu foarte puțin și în mod răzleț în lupta ce trebuie dată pe calea economică, deși putea și poate să facă foarte mult, eră chiar de cea mai mare datorie a ei.

*

Chestia țărănească e o chestie socială și încă din cele arzătoare. Fără nici o veleitate de socialism și departe de orice sentimentalism, care îmbată unele suflete și întunecă realitatea efectivă, dar populațiunea dela țară duce greul în organizația noastră actuală. Ea este aproape singura clasă curat producătoare, aproape numai din munca ei se întreține tot ce constituie ființa poporului român. Tot ea însă zace și azi în întunericul altor veacuri, lipsită de lumina culturii și a progreselor moderne, jinduită de-o justiție mai lesnicioasă și mai omenească, chinuită d'o administrație fără scrupule, leșinată de foame, istovită de boale, prăpădită de alcoolism, stoarsă de fisc și suptă de toate lipitorile înveninate, băștinase or de alt neam, ce-o urmăresc la câmp, prin păduri, pe văi, în sate, prin târguri și până

în mormânt, căci sunt hiene de popi, cari nu îngroapă morții bieților săteni fără 10—20 lei, deși taxa quasi-legală e de 1 leu.

Nu mă preocup aici nici de procesul ce s'a deschis în lume pentru împărțirea profitului între muncă și proprietatea mijloacelor de producție, nici nu am pretenția să scrutez or să precupețesc viitorul, dar dacă examinăm următoarele tablouri a repartiției proprietății rurale:

După Ministerul de Finanțe. Raport asupra recensământului fiscal din 1905.

Numărul proprietarilor	Suprafața proprietății în hectare	Întinderea totală în hectare	Cît reprezintă % din întinderea totală cultivabilă
1 015.302	0—10 h.	3.319.695	41.66%
36.318	10—50	695.953	8.73
2.381	50—100	165.456	2.08
4.171	peste 100	3.787.192	47.53

După d. d-r G. D. Creangă. Proprietatea rurală și chestia țărănească. 1906.

Suprafața proprietății	0-1 h.	1-3 h.	3-5 h.	5-7 h.	7-10 h.	h. 50-100	h. 100-500	h. 500-1000	h. 1000-3000	peste 3000 h.
Numărul proprietarilor	143334	277301	317747	128658	28418	2405	3314	1122	771	178
Întinderea totală ocupată	99183 h.	h. 574029	h. 1342993	h. 743486	h. 393950	h. 166847	h. 816385	h. 803084	h. 1236420	h. 954462

orcarea ar fi lacunile și unuia și altuia, nu putem stă indiferenți, când 1.015.302 proprietari ocupă 3.319.695 h.; 36.318 ocupă 695.953 h.; 2.381 ocupă 165.456 h.; adică 1.054.001 proprietari mici ocupă 4.181.104 h., și numai 4.171 proprietari mari ocupă 3.787.192 h., fără păduri, bălți și ape, și când peste jumătate din suprafața ocupată de proprietarii mari e arendată și încă la un mare număr de străini.

În cât, atât timp cât proprietatea mare va persista în nepregătirea economică în care e azi; va fi tot așa de puțin conștientă de datoriile și menirea ei în asemenea grele împrejurări; va crește generațiunea viitoare a marilor proprietari tot în spiritul unei vieți ușurate, risipitoare a agoniselii părintești, exportatoare pe nimicuri a veniturilor scoase din sudoarea țărănimii; nepăsătoare de neamul din care a ieșit și de țara în care s'a născut; arendatoare a moșilor ei oricui, oricând și în orice condiții, numai spor de arendă să iasă,—chestia țărănească să pună ca chestie socială, mai cu seamă în astfel de proporții de împărțire a pământurilor, cu toată dreptatea, dar și cu toată asprimea, urgia și revindcărilor unui neam întreg de oameni, care nu se crede încă istovit, care nu vrea să piară, care are credința că, numai cu ceia ce împrejurările istorice i-au hărăzit în ținuturile și hotarale strămoșilor lui, el își poate croi o soartă mai bună și mai demnă în astă lume.

Orice se va invoca pentru justificarea situațiunii de azi, numai prin muncă, studii și luminat patriotism putem ajunge la ceva hotărîtor.

Nu sunt nici prea tânăr; cunosc d'acasă proprietatea mare și părintească și arendașească; sunt în direct contact cu aproape tot soiul de operațiuni care constituiesc viața economică a păturii celei mai numeroase din populația țării, fiindcă administrez în regie și cu destul interes, cred, 8000 pogoane la Dunăre, cu: vii, păduri de deal și de baltă, păsciuni de oi și de vite mari, stuf, papură, fânețe, baltă de pescuit ș. a., în afară de cultura cerealelor; alte 3000 de pogoane la munte cu: livezi de pruni și mușcele, cu păduri, cu locuri de porumb, cu țuică, cu moară, cu uscătorie de prune, cu fân de presat ș. a.; mai am și casă de locuit și de închiriat cu toate belelile ce se țin de imobilele din Capitala Regatului; stau și în mijlocul țărănilor dela câmp și dela munte vre-o patru luni pe an; am căutat să mă pun în curent cu ce s'a făcut în alte părți și ce gândesc și alții în această chestie —

și mărturisesc că convingerea mea adâncă din toate acestea este, că dăinuirea mai departe a situațiunii actuale din partea proprietății mari, nu poate duce decât la o mare catastrofă.

Mai ales cu forma de guvernământ ce ne-am dat, în care proprietatea mare ar trebui să aibă un rol covârșitor, dacă ar ști să se înalțe acolo unde împrejurarile o cer, ea va avea o grea răspundere de mai toate relele ce bântue țărănimea. Fiindcă proprietatea mare în fața unei chestii sociale formidabile, care poate să sgudue din temelii toată suflarea românească, și în care are un rol natural și obligator pentru ea, ea stă însă, legănându-se în nepăsare și învrăjbită de luptele de partid, când pe o așa chestie nu poate fi vorba de luptă de clasă ori de partid, ci numai de o întărire a naționalității noastre, prin o dreaptă mulțumire a tuturor.

*

Chestia țărănească e o chestie națională, fiindcă la ce viitor ne putem aștepta, care este rezistența ce-o vom putea opune altor neamuri, cu o populație în halul în care e populația noastră rurală.

Când alte seminții decât cea românească prosperă și se înmulțesc în această țară, chiar în așa măsură că vedem cu ochii cum în unele orașe populația băștinașe se stinge, iar cea străină de neam îi ia locul, e o crimă față de neamul nostru, un asasinat față de populația rurală și un suicid față de noi și de copiii noștri, ai proprietarilor mari, să stăm cu brațele încrucișate la îngrozitoarea priveriște a mortalității copiilor și nouilor născuți din populația rurală și la degenerarea rasei românești.

Nu e nici momentul nici locul să exagerăm împrejurarile, dar oricâtă puțină igienă și oricât de modeste ar fi principiile de medicină de care trebuie să facem uz într'un mediu social, când te gândești că orice ființă poartă în ea pecetia condițiilor de sănătate și a pornirilor nu numai a părinților, dar a unui în-

treg şir de moşi şi strămoşi; când te gândeşti că starea patologică şi sufletească a părinţilor din momentul concepţiunii, se imprimă aşă de adânc în firea viitorului copil; când cugeţi că traiul tihnit ori sbuciumat, starea morală bună sau îngrijorată, munca uşoară sau grea, ce le va îndurà mama în timpul celor nouă luni de gestaţiune, se oglindesc cu atâtea urmări în temperamentul, caracterul şi sănătatea omului de mâne, iar pe de altă parte când recapitulăm starea de sifilis, alcoolism, paludism, oftică, pelagră, traiu rău şi amar, de muncă grea şi istovitoare, ce a bântuit şi bântuie încă de mult marea majoritate a populaţiunii noastre rurale; când gândim la starea în care sunt cei mai mulţi ţărani în momentul concepţiunii şi la viaţa ce-o duc femeile sătenilor în timpul gestaţiunii, oricât ar zice proverbul «că nici ale popii, dar nici ale doctorului toate», e îngrozitor tabloul ce ni-l putem face de firea, vlaga şi rezistenţa populaţiunii noastre viitoare, mai cu seamă dacă ţinem seama şi de neîndestularea de nutriment, în care sunt crescuţi mulţi din copiii ţăranilor şi de muncile şi grijile la care sunt puşi prea de mici unii copii.

În aceste condiţii aşă de ameninţătoare, grijea de căpetenie ce trebuie să avem, şi eforturile ce trebuie să facem cu toţii, dar mai ales proprietatea mare şi din interes personal şi din interes patriotic, sunt pentru îmbunătăţirea traiului şi a stărei morale a populaţiunii rurale.

Or cât s'ar părea de greu, dar proprietatea mare e datoare şi poate să facă mult în această direcţiune.

*

Chestia ţărănească se prezintă dar ca chestie politică, economică, socială şi naţională, în afară de consideraţiunile de morală şi de etică, fără de care nu se poate concepe un progres real şi temeinic.

În aceste direcţii, dar în toate, trebuie deci lucrat, dacă în mod real şi sincer năzuim să facem ceva temeinic în chestia ţărănească.

Factorii naturali, cari intervin, sunt: *țăranul* cu calitățile și cusururile inerente firii și stării lui culturale actuale; *proprietarii mari* cu apucăturile, educațiunea, moralitatea și mentalitatea lor, pe de o parte ca stăpânitorii unei mari întinderi de pământ, iar pe d'altă parte ca o clasă socială, după cens, cu un covârșitor rol în stat; în fine *statul* cu atotputernicia întinderii și a amestecului intervenționist, ce i s'a dat în timpurile moderne.

Pe acești trei factori naturali se pot altoi alții mulți: opinie publică, presă, oameni chemați și nepoftiți, pregătiți sau numai amețiți, sinceri și visători sau vânători de situații, în fine fel de fel, cari reprezintă uneori un fel de *escrescinte* în adevăr, dar care au totuși o reală însemnătate, fiindcă prin prezența lor trădează o stare patologică și anormală, ivirea lor arată clar că organismul nu funcționează în condițiuni naturale. În cazul ce ne preocupă, judecând după mulțimea celor cari de bine de rău îmbrățișează chestia țărănească, pare ca sistemul de azi nu mai merge de loc, ba chiar că ne-am înămolit rău cu el.

Orcare ar fi gravitatea situațiunii, în mod cinstit și drept judecând lucrurile, proprietatea mare trebuie să deschidă bine ochii la tot ce ne poate veni în chestia țărănească, fiindcă 4171 de oameni stăpânesc 47.53% din pământul cultivat și 1.054.001 cele 52.47%, iar condițiunile istorice și economice le-a hărăzit tot proprietarilor mari un înalt rol în conducerea destinelor acestei țări, pe care dacă nu-l au încă, e numai din vina și indoleanța lor.

Fără nici-o înclinare de sentimentalism și de umanitarism utopic sau de socialism, pornind numai dela simțământul de solidaritate socială, ce leagă ori-ce grupare omenească, biologic ori-ce grupare viețuitoare, și totuși bogăția, sub ori-ce formă, nu poate fi admisibilă și tolerată ca fenomen social, decât dacă din avantaje, ce ea crează posesorului ei, se vor resfrânge unele, și în diverse feluri, și asupra mijlocului social, în cercul activității căruia a fost grămadită.

Baza organizării noastre, ca-și a celor mai multe dacă nu a totalității societăților moderne, e proprietatea, sacră și inviolabilă. Dar o moșie, toate celelalte condițiuni fiind egale, este mai cu preț dacă numărul locuitorilor de pe ea ori din împrejurimi e mai mare; rentabilitatea sforțărilor, ce un proprietar face, variază în proporții care atârnă de numărul de brațe disponibile, de numărul de consumatori și de toate celelalte condițiuni, ce caracteriză un mediu economiceste bine organizat.

În afară dar de priceperea, hărnicia, chibzuința, cum-pătarea și energia, cari constituesc sâmburele absolut indispensabil pentru a putea cine-va grămădi averi, intervine nevoia existenței altor factori, a unui mediu social, cari în mod fatal se înscriu și ei cu drepturile și revendicările lor indirecte la acea grămădire de avuții, care *coprinde* în definitiv și excedentul de muncă, oste-neală, cinste și stăruință depuse peste salariile primite. În cât bogățiile mari, în temeiul solidarității sociale, de îndată ce au trecut de limitele unui confort convenabil și convențional și peste oare-care rezerve în vederea urmașilor, ele constituesc din anumite puncte de vedere și bunuri sociale, nu numai individuale, administrate mai bine ori mai rău, mai cuminte or mai nătâng de X or Y, proprietar mare sau bogătaș, dar ele nu încetează, cât există, d'a constitui, sub diferite și anumite forme, patrimoniul mijlocului social în care s'au grămadit și care contribue să fie puse în valoare.

Bogații, în special cei cari se nasc cu averi, au avantaje enorme într'un mediu social asupra celor cu mijloace obișnuite, dar mai au înainte de toate și sarcini mari, în special proprietarii agrari, față de conștiința lor și de viitorul urmașilor lor, față de localitatea în cercul căreia își fructifică și își conservă averea dobândită, față de poporul cărui aparțin și față de civilizația timpurilor în care trăesc.

Proprietarii mari și urmașii lor, cari reprezintă la noi bogăția în pământuri, atâta vreme cât nu se vor pătrunde de aceste adevăruri, cu greu vor mai putea

dăinui în condițiuni liniștite. S'a scurtat rău perioada vremilor numai de odihnă, continuă sărbătoare și risipă pentru unii, iar pentru alții numai muncă, chin și amar. Azi toți membrii unei grupări sociale, fiecare în sfera lui, trebuie să-și îndeplinească rolul, ce împrejurările îi rezervă, în opera de veșnic progres a omenirii și al neamului din care face parte. Și, din fericire pentru toți, rolurile în societatea modernă încep deja să fie mai bine împărțite, mai riguros supravegiate și din ce mergem se vede că bunurile sociale se vor împărți tot mai drept și mai în proporție cu munca și energia socială utilă, ce fiecare desfășoară.

Într-o astfel de ordine de concepțiuni fiind înțeleasă și deslușită societatea modernă, situațiunea de proprietar mare e foarte frumoasă, dar e și foarte grea.

Nu știu care va fi soluția viitoare și e greu de prevăzut ce va aduce ziua de mâine, cu privire la stăpânirea mijloacelor de producție și la proporțiile împărțirii profitului dintre capital și muncă; mă mărginesc la mersul evoluției concepută în limitele progreselor oarecum normale și la ce se poate constata de ori și cine vrea să-și dea ceva osteneală, și totuși ocupațiunea de proprietar mare, în înțelesul larg al unei activități întinsă și patriotică, în virtutea căreia ea numai va avea dreptul să mai dăinuiască, e grea pentru cei de azi și pentru generațiunile, care nu vor intra d'ad dreptul în noua evoluție; fiindcă se cere acum proprietarului mare nu numai pământuri întinse pentru ca să se menție, ci și o pregătire specială, o muncă stăruitoare și metodică, concepțiuni înalte despre viața și menirea lui socială, și un loc demn în împrejurările ce vor desăvârși idealul românismului.

Cui se cade și cine poate să cunoască pe țăran mai bine ca proprietarul? Cine trebuie să vadă în mod mai pipăibil, mai pozitiv toate relele și toate neajunsurile de care suferă țăranimea? Cine are datoria să lupte pentru ea mai cu interes și s'o apere mai cu competență ca proprietatea mare?

Sătenii după o moștenire constituiesc un fel de familie cu

proprietarul. El trebuie să-i cunoască pe toți, fiecare cu calitățile și cusururile lui. Neajunsurile, necazurile, durerile și nedreptățile, de cari sufer și sunt isbiți ei, trebuie să găsească răsunset real și efectiv în sufletul proprietarului. Proprietarul trebuie să le fie, căci îi dă mâna, sfătuitoarul și ocrotitorul lor în toate împrejurările grele ale vieții. El, pe cei buni și harnici să-i încurajeze și să le dea calea d'a merge și mai departe, ei și copii lor; pe cei răi nărașiți, hoțomani și leneși să-i dojenească și să-i amenințe, căci el are și trebuie să aibă o autoritate morală mai mare decât a tuturor autorităților locale; pe cei slabi și nevoiași să-i ajute și să-i îndemne; pe cei apăsăți și nedreptățiți să-i apere și să lupte pentru dreptatea lor.

Familia proprietarului, cel puțin o lună două pe an, trebuie să fie în mijlocul satului cu femeile și copiii d'acolo, ca pildă de purtare demnă și cinstită. Să-i cunoască, să le vorbească, să le fie de ajutor la nevoi, să le dea sfaturi de igienă și gospodărie, doctorii, să le dea la femei și la copile de lucru pe unde se poate, să le învețe și să le îndemne la lucrări practice, care le-ar înlesni un trai mai dulce și mai cinstit.

Recunosc că e mai grea situația de proprietar, cu exigențele ei actuale și viitoare, decât cum am pomenit-o și ș'o închipuesc mulți, dar toate se schimbă, toate evoluează în lume și s'a transformat și rolul proprietarului, după cerințele vieții moderne. El și familia lui trebuie să fie în capul mulțimii nu numai prin moșteniri și îngrămădire de averi și pământuri, dar și prin îngrămădire de simțiminte nobile și de concepțiuni înalte și binefăcătoare.

Cine va putea să-l îndeplinească în noua lui formă și cu cerințele lui acest rol de proprietar mare, bineă. Cine nu, îl va părăsi sau va cădea, căci nu-i va fi îngăduit, ca prin nedestoinicia lui să compromită interese sociale superioare.

Merg chiar pân'acolo cu încrederea mea în puterea de reforme și îmbunătățiri a proprietarilor mari, că destoinicia sau netrebnicia unuia și-a familiei lui, dac'

își i-a rolul în serios, se va putea odată măsura după prosperitatea sau mizeria, ce înfățișează țăranii sau satele de pe moșia respectivă.

*

Omisiunea — care în fond nu e decât puțină incredere ce s'a avut și se manifesta încă într'o luminată și patriotică intervenție a marelui proprietăți în chestia țăranescă, — ce se constată dela măsurile lui Mavro-cordat, trecând la Cuza, Kogălniceanu, Brătianu, Rossetti și aproape în toate monografiile și broșurile de azi, cu excepția câtorva cuvinte dintr'o broșură a D-lui N. Filipescu, e, o repet, foarte semnificativă, dar explicabilă și dureroasă pentru proprietatea mare.

Ce e drept, lucrul ar părea extraordinar, dar din nenorocire e așa. Dacă n'ar fi existat Societatea Agrară cu expoziția ei din 1904, proprietatea mare, deși origina ei se pierde în negurile trecutului și cu toată colosala întindere de pământ ce stăpânește, nu s'ar putea prezintă în față neamului cu nici-o acțiune în mare și de interes mai larg, obștesc, provenită din simțământul de solidaritate, ce trebuie să existe și între membrii acestui soi de ocupațiune și între această clasă de oameni și interesele superioare ale țării.

Fără îndoială că dacă am adună ceia ce individual mulți dintre proprietarii mari, fie din preocupări pioase fie din simțăminte umanitare, au făcut în interesul obștesc, prinosul lor pe altarul jertfelor constituie o dărnicie împărătească. Să nu mai număr școlile, primăriile, bisericile ș. c. l., făcute de proprietarii mari sau unde ei au contribuit cu partea cea mai mare. N'avem pentru aceasta decât să ne reamintim de averile mănăstirești, de cele câteva eforturi și de jertfele în bani și de sânge, ce ei au făcut în nenumăratele situațiuni grele prin care a trecut țara, — dar toate acestea sunt acte de un alt ordin de preocupări, ele nu poartă caracterul cooperării conștiente și continue a unei grupări de interese, în vederea unor nevoi superioare și ale clasei și ale neamului.

Creditul fonciar rural și banca agricolă sunt mai

mult operele altor împrejurări, și nu pot fi revendicate de proprietatea mare; iar asupra celor câteva ajutoare, burse și subvenții dela Societatea Centrală Agricolă cred că nu se poate insista mult, fiindcă nici ele nu sunt obolul unor preocupări de înaltă solidaritate.

Seceta cea mai uscată, în desfășurarea unei înalte activități de solidaritate socială din partea proprietății mari, a bântuit, din nefericire pentru interesele țării nu numai ale proprietarilor, pe câmpul întins al grupării și al asociațiunii în vederea pregătirii viitorului; al adaptării și înzestrării cu nouile metode de luptă în concurența internațională; al formării viitoarelor generațiuni de agricultori harnici, proprietari mari conștienți de rolul și menirea lor, de cetățeni des-toinici; al plămădirii unor vremuri mai bune pentru întreaga suflare românească.

Nu e dar de mirare că elemente străine, oameni nechemăți, nepregătiți și cunoscând lucrurile în mod cu totul superficial, să se năpustească acolo unde e un gol atât de mare, cum e în chestia țărănească.

* * *

Dintre cei trei factori cari au un rol firesc în chestia țărănească: țăranul, proprietarul mare și statul, fără îndoială, cel puțin pentru mine, că primul rol trebuie să-l aibă țăranul.

El e sâmburele chestiei, în felul că nu cred să se poată face ceva temeinic și trainic, orcât de extraordinare ar fi concepțiunile reformatorilor, dacă măsurile ce vom lua, nu vor avea mai întâiu răsunet în sufletul lui, nu vor porni ca din cercul mentalității lui, orcât de sumară și restrânsă ne-am închipui-o.

Pârghia reală de ridicare și singură cu putere de rezistență efectivă stă în *eul* și *personalitatea* fiecărui țăran; altfel tot ce vom face va trece ca și pân'acum pe deasupra lor, vor fi opere de reclamă și de îngâmfare pentru cei ce le propovăduiesc, dar de un foarte slab efect pentru țărănime.

Recunosc că se poate cere foarte puțin azi sătea-

nului român, cu privire la îndeplinirea rolului lui firesc, deoarece a fost lăsat, și în toate privințele, într'o complectă părăsire, dar către această lacună trebuie să ne îndreptăm acțiunea mai întâiu.

Orice vei vroi să începi, e vorbă de măsurile cu ecou puternic în pătura țărănească; te izbești de nevoia primordială a fondului cultural, adică tocmai de ceea ce s'a neglijat mai amarnic în pătura dela sate. Avem 80% analfabeți la bărbați și 90% pentru femei, copiii coprinși. Și nu e posibil un pas în politica sănătoasă fără un rudiment de cultură; nu e cu putință o încercare de îndrumare economică fără câteva elemente de cultură; nu ne putem gândi la un progres social și la închegarea unui ideal național în ei, dacă nu putem așeza temelia unor astfel de concepțiuni pe un substrat cultural.

Or, tot bagajul cultural al masei celei mari stă în credință, din nefericire zilnic pusă la încercare, că primarul și notarul o fură, că zapciul, prefectul și toți funcționarii administrativi o ciupesc cu fel de fel de daruri și plocoane, că dreptatea se cumpără, că cărciumarii și cămătarii satelor o jefuesc, că popii sunt niște jecmani, că proprietarii și arendașii o asupresc prin oamenii lor și-o înșeală la măsurătoare și la socoteli, că statul prin perceptori îi iea pâinea din gura copiilor, că n'are pământ, că guvernul trebuie să-i vie în ajutor ori de câteori n'are cele ce-i trebuie, că în fine pentru ea nu există pe lume decât muncă, suferință și necazuri și că e pururea năpăstuită de soartă.

Cred că numai cei cari vor să rămână orbi nu pot prevedea ce fel de acte mari, în interesul tuturor, se pot săvârși într'o astfel de atmosferă de simțiminte și cu starea culturală de azi.

Toată nădejdea înlăturării unor timpuri turburi și de dureroase frământări nu poate fi dar decât în acele intuiții dumnezeiești, care au luminat totdeauna calea mulțimii, ori de câteori au fost în primejdie interesele neamului românesc.

În împrejurări așa de grele și la ușe c'o chestie așa de arzătoare nu este timp de pierdut. A sosit momentul ca cel d'al doilea factor natural în chestia țărănească să se afirme în toată importanța rolului înalt, ce i l-au pregătit tocmai greutățile mari, ce sunt de învins.

«Acum ori nici odată» e timpul să se răscumpere trecutul întunecat d'o ne mai pomenită slăbiciune și d'o foarte puțin pricepută activitate politică, economică și socială.

Nimeni altul mai bine decât proprietarul nu cunoaște sau n'ar trebui să cunoască nevoile și aspirațiunile, lipsurile și calitățile sătenilor. El știe sau ar trebui să știe, cine, unde, cum și cât fură pe țăran și tot el vede cât și cum e prădată și jefuită proprietatea mare, mai întâiu de oamenii ei, apoi de locuitorii de pe ea și din împrejurimi, și în fine de tot felul de lipitori și paraziți, care sug din ea cât pot, în paguba a numai cu numele foarte gras proprietar. — El are dar un rost însemnat și când, în această epocă de reculegere și de efortări pentru regenerarea neamului, acum ca și în trecut, aproape nimeni nu pune preț pe colaborarea proprietății mari și se dă o vădită preferință și însemnătate activității învățătorului și preotului, și chiar altor organe administrative unele dovedite ca nedestoinice, toate însă elemente de curând chemate la o viață socială temeinică și, de drept dacă nu de fapt, mult mai puțin rezistentă în lupta pentru trai ca proprietarul mare, aceasta e un strașnic vot de neîncredere ce se dă proprietății mari, dar este în realitate și o foarte superficială cunoaștere și pregătire a mijloacelor de luptă pentru atingerea scopului urmărit; căci proprietarii de azi oricum nu mai sunt cei de acum 30—40 de ani, iar pe de altă parte te izbești fatal de ei în aceste chestii.

O astfel de altitudine este proba cea mai evidentă că proprietatea mare e și azi privită: când tot ca clasă stăpânitoare, responsabilă în mare parte de starea actuală și dela care dar nu se pot aștepta mai la nimic de seamă, cei ce întreprind și se gândesc la reforme; când

pe povârnişul celor câţiva proprietari prea egoişti şi mărginiţi la vederi, cu cari ţărănimea duce un trai amărât; când ca boer, om mare, care nu poate purta grija celor slabi şi nenorociţi de pe moşia lui; când ca pe ciociul indolent, îngâmfat şi risipitor, fecior de bani gata, fără grije de ziua de mâine, foarte puţin patriot, care cară bogăţiile ţării pe la Monte Carlo şi în alte locuri de pierzenie, fără nici un habar de cei cari cu sudoarea frunţii lor le produc; când ca fiinţe retrograde ţinând la privilegiile de fapt dacă nu de drept, care după ce îşi toacă averea dau iama în bugetul Statului, — şi în al cărui sprijin în chestia ţărănească se poate pune îndeşnitiv o foarte slabă nădejde.

De câtă dreptate şi de câtă exagerare şi ponos este într-o astfel de apreciere, nu pot fi făcuţi responsabili numai cei ce văd lucrurile astfel, vina este în mare parte şi a celor 5000 de proprietari mari, cari nu s'au manifestat cu nimic sau cu foarte puţin, pentru a se prezintă lumii altfel decât timpurile aspre i-a forţat să apară.

Proprietatea mare cu 5.280.033 h., nu e înscrisă în cartea vieţii poporului român cu nici o sfortare puternică, în vederea importanţii ce o are pământul şi munca într'un stat.

Nu are nici azi nicio grupare formidabilă, când ar fi trebuit să existe de două trei veacuri. Nu e o căsuţă proprie, când ar trebui s'avem un palat, care să fie podoaba Capitalei şi martorul falnic pentru ori cine, de ce este agricultura în această ţară. Nu e o sală de lectură, când ar trebui să existe cel puţin treizeci şi două de şcoli. Nu e un sindicat, când ar trebui să fie fel de fel de asociaţiuni şi întreprinderi cooperative agricole. Nu e un cerc de studii, când ar trebui să avem zeci de biblioteci. Nu e un câmp de experienţe, când ar trebui să existe un mare număr de ferme. Nu e o organizare de premii şi încurajări, când ar trebui s'avem un serviciu special de expoziţii şi anchete agricole. Nu e nimic de seamă în fine.

Astfel că nimic mai real decât constatarea tristă că

proprietatea mare n'a fost și nu e la înălțimea misiunii ei sociale, dar din păcate toate grupările de interese din această țară, sunt azi vinovate de marea greșală că nu și-au priceput, mai de mult și nici acum, rolul lor social. Toate sunt roase de viermele întunecului și al nepriceperii, încât Regatul Român, cu toate reformele ce s'au copiat din alte părți, este în starea unei mașini, care are toate piesele, dar care merge miserabil, fiindcă niciuna nu e montată, pusă și înșurupată la locul ei.

Unii își închipuiesc că e o filosofie mare și c'au găsit soluția, dacă pot să-ți arate cu ceva probe că țăranul pe lângă câteva calități are și multe și mari cusururi, și că, în ciuda sufletelor miloase și cu sentimente patriotice la discreție, e în țăranul român o respectabilă doză de lene, trândăvie, viclesug, nepăsare, fatalism și orientalizm. Pe aceste neajunsuri se motivează, chiar cu oarecare aere grave, un lung șir de descurajări, de desamăgiri și de pretexte de dare la o parte și de înălțare din umeri la orice încercări.

Dar acestea nu constituiesc un motiv, aici e greșiala cea mare; fiindcă viața, în orcare ramură de ocupațiuni ar fi, e o veșnică luptă către mai bine; fiindcă toate lipsurile țăranilor, de care în adevăr ne isbim, căci ele există în mod real, sunt urmările unor tragice condițiuni istorice, de care ei sunt absolut neresponsabili, — probă că cele mai multe din viciile care îi doboară lor le păgubesc în primul rând și mai mult—și de care *trebuesc vindecați* cât mai mai curând în interesul lor, al proprietății mari și al țării; fiindcă între țăranul sărac, slăbit de răbdare de foame, de greutate și de nevoi, istovit de boli și de alcoolism și între proprietarul mare, chiar dacă al nostru n'are situația proprietarilor rurali din alte țări, e o mare deosebire de stare materială și sufletească, proprietarul mare are o situație necomparabil superioară țăranimii, — de unde rezultă neîndoios că proprietarilor mari li se cade, ei sunt datori, față de interesele lor și ale țării, să fie oamenii reformelor

considerabile, oamenii sacrificiilor însemnate, naționalității calzi și luminați, cei cari să vadă departe în viitorul neamului românesc.

E de datoria tuturor să ne gândim la sporirea rentabilității agriculturii noastre prin perfecționarea sistemelor de cultură, introducerea îngrășămintelor pentru unele localități, îmbunătățirea rasei vitelor, dezvoltarea unor anumite industrii și introducerea de mașini. Am propovăduit-o mulți și eu aceasta. Dar în interesul celei mai mari și binefăcătoare, celei mai sigure rentabilități a agriculturii, care trebuie să se confunde cu interesele superioare ale neamului, cred, că cea dintâi îngrășare, care se impune, e a populației rurale, a cărei progenitură mai cu seamă moare ori tânjește răbdând de foame; cea mai binecuvântată îmbunătățire, cu care ar trebui să începem, nu e atâta a rasei vitelor cât a populației dela țară, care se scurge de vlagă sub povara atâtor lipsuri și se chircește, — numărul recruților cari n'au talia e colosal și se sporește din an în an; și cea mai sfântă industrie, ce este de dezvoltat, și cele mai dumnezeiești mașini, pe care e nevoie să le introducem, sunt dezvoltarea energiei în milioanele de brațe și trezirea conștiinței de om în milioanele de suflete ale poporului român.

Când le vom avea toate acestea, celelalte și restul vor veni dela sine, și în această direcție trebuie mai întâi îndreptată toată grija proprietății mari, fiindcă ea poate face mai mult ca oricine.

Pretinsul proces secular dintre proprietatea mare și cea mică nu e decât o mare lacună în modul de a-și înțelege menirea ei proprietatea mare. Fără îndoială că proporțiile ce ultimul recensământ ni le dă între proprietatea mică, mijlocie și cea mare nu sunt din cele care să contribuie mult la prosperitatea și consolidarea naționalității noastre. Nu mai încap discuții că proprietatea mare e chemată, ca, chiar cu carne din carnea ei și sânge din sângele ei, să dea soluția unei îndrumări către acele proporții de repartizare a

proprietății prin muncă, cumpătare și stăruință, care fac trăinicia popoarelor bine organizate.

E asemenea în afară de orice nedomirire că sistemul actual de arendare, — cu unele învoeli și unele munci și plăți pentru pășunatul vitelor prea împovărătoare, mai ales când se arendează aproape 60 % din proprietatea mare și fără nici o condiție pentru săteni, — e un sistem care nu se mai poate practica, fără să punem în pericol nu numai interesele agriculturii dar ale țării întregi. Și e chiar de datoria sfântă a marei proprietăți ca, chiar cu unele sacrificii, să facă ca din aceste arendări să se poată folosi locuitorii, dându-li-se lor preferința, ori de câte ori va fi vorba de arendări de moșii.

Dar toate acestea sunt convingeri și vederi personale și într-o chestie așa de mare, în care proprietatea are un important rol politic, economic, social, și național, trebuie venit cu un program, cu desbateri temeinice, cu soluțiuni largi care să îmbrățișeze tot.

Aș fi putut și pot orcând să schițez ceva, dar consider o așa muncă ca temerară și pretențioasă din parte-mi, fiindcă convingerea mea adâncă e că într-o așa arzătoare chestie, programul și proiectul de soluții trebuie să poarte pecetia aprobării și a asentimentului nu numai a majorității, dar a totalității celor 5000 de proprietari mari.

Tot ce pot s'aduc înaintea congresului, e simțământul profund de care sânt coprins, ca situația actuală a marei proprietăți nu mai poate fi perpetuată. Ea are numai răspunderea și poartă numai ponosul de pătură stăpânitoare, fără însă să se fi înscris ca grupare de interese cu nimic mare și de seamă pentru rezolvarea chestiei țărănești, nici în domeniul politic, nici în cel economic, nici în cel social, nici în cel național; deși e vădită pentru toți influența covârșitoare care ar putea-o avea proprietarul mare, și pentru o bună administrație a satelor, și în ridicarea nivelului cultural și moral al țărănimii, și în îndrumarea și întocmirea unor gospodării model, și în toate înfine, cu mijloacele pu-

ternice de care dispune și cu autoritatea de care se bucură.

Convingerea însă de apatia și nepăsarea marelui proprietar să vede că e atât de generală și de răspândită, că, chiar în momentele de întindere a idealului românismului spre orizonturi mai înalte, ochiul celor mulți nu se îndreaptă către el, ci nădejdea tuturor e în devotamentul, abnegațiunea și patriotismul învățătorilor și preoților, cu case întregi de copii și fel de fel de alte greutateți.

În interesul țării și pentru demnitatea vremilor în care trăim, o astfel de atmosferă nu mai poate fi îngăduită; ea e anormală; proprietatea mare trebuie să-și strângă rândurile, când e vorba de reculegerea neamului ei, prin redeșteptarea și ridicarea celor mulți și slabi la o viață demnă și conștientă.

Ea, care posedă 5.280.033 h. din cele 13.135.000 cât e suprafața țării, poate fi în capul tuturor mișcărilor românești, fiindcă, după roluri, numai cu sacrificiul de 1 centime la pogon și ar dispune de un buget anual de peste 100.000 lei; cu 5 centime s'ar aduna peste 500.000 lei, iar cu 10 bani de pogon ar dispune anual de colosala sumă de un milion. Își poate închipui oricine, ce fond formidabil pentru studii, pentru anchete agricole, pentru pregătirea metodică a generațiunilor viitoare de agricultori mari, mijlocii și mici; pentru expoziții, concursuri, premii, institute de cultură și de ridicare a țăranimii și a satelor.

Nu sânt naiv și nu-mi fac iluzii. Știu că Societatea Agrară merge greu; am azistat la peripețiile prin care au trecut și cunosc sacrificiile pe care numai câțiva le-au făcut, pentru a sfârși cu bine și cu demnitate expoziția agrară și loteria ei. Dar, când e vorba să ne reculegem; să înlăturăm o mare primejdie, care amenința nu numai proprietatea mare ci interese mari ale țării; dacă în fața unor pericole necalculabile pentru românism proprietarii mari nu sânt în stare să-și refacă sufletul și să se solidarizeze cu ei însăși și cu interesele țării; dacă se dau înlături de la așa de ne-

însemnate sacrificii în interesul binelui obștesc, care se confundă cu al lor; dacă ei sânt în neputință să se înhame la acțiunile mari politice, economice, sociale și patriotice, ce împrejurările reclamă de la toți fii țării, atunci fatal ei trebuie să se stângă și să lase locul altora, în măsură să înțeleagă și să satisfacă nevoile idealului național al celor mulți.

Proprietatea mare are un înalt rol social, ea va trebui să mai existe încă multă vreme, dar în mâna unor oameni zdraveni, cu iubire de neam și cu conștiința drepturilor și îndatoririlor lor, nu la discreția famenilor și spre abuzurile inconștientilor.

În orice apărare de interese *inițiativa privată* își are rostul, dar pe proprietarii mari nimic pe lume nu-i va putea spăla de pata, de a nu se fi grupat și ei într-o Societate puternică, în vederea intereselor superioare ale populațiunii, în mijlocul căreia vor să ducă o viață tihnită și demnă.

E ceasul din urmă dar, să se reculeagă, să ne dăm mâna și într'un gând și într'o simțire, toți la un loc nu izolați, să facem toate jertfele ce interesele românismului le cer dela noi, pornind o puternică și sfântă mișcare de redesteptare. Căci chiar dacă soarta ar fi așa de vitregă cu neamul românesc, încât nici cu sacrificiile tuturor și în special ale proprietății mari să nu ne înălțăm acolo, unde dorul și viața neamului ne mână, *ceia ce nu e cu putință*, cel puțin proprietatea mare să-și poată pleca capul cu conștiința împăcată că, înaintea lumii și a lui Dumnezeu, ea și-a făcut cinstit și omeneste datoria, — fiind însă toți învinși în această țară de împrejurări năprasnice, poate de cel d'al treilea factor, *statul cu politica lui*, despre rolul căreia voi vorbi altădată.

Dacă dar alături cu cele câteva cluburi, al căror mobil principal de solidarizare stă aproape numai în distracții, jocuri la noroc, în omorârea timpului și a averilor în corpore, proprietatea mare nu se manifestă și cu acte de o reală și înaltă solidaritate națională, existența ei, cu cei 5000 de îmbuibăți pe 5,280.033 h. va fi

imposibilă în fața celor 408.502 contribuabili, cari n'au nici o palmă de pământ cultivabil; a celorlalți 423401 cari n'au nici trei hectare deplin; a trusturilor de arendași cari îi sugrumă pe săteni prin învoeli istovitoare; în fine în fața nevoilor noastre românești, care reclamă conștiința datoriei dela toți cetățenii țării și în toate direcțiunile.

Am scris-o în altă parte ¹⁾ și o mai repet; într'o societate, bine organizată și conștientă de menirea ei, toți cei cari o compun sunt datori să-și îndeplinească datoriile, să fie la posturile lor, dela cel mai slab și neputincios și până la cel mai tare, dela cel mai sărac și până la cel mai bogat; însă sunt roluri și roluri, îndatoriri și îndatoriri.

În împrejurările noastre de azi și cu depresiunea morală ce vădit stăpânește din ce în ce mai multe conștiințe românești, trei clase de oameni au mari răspunderi de rostul trebilor în această țară și de apropierea or de depărtarea noastră de idealul românesc, anume: cei 5000 de proprietari mari, cei 150 de profesori universitari și cele două scaune mitropolitane, cu cei șase episcopi.

Toate felurile de ocupațiuni, dacă mai pot șovăi în rolul lor social din fericire adesea fără grave consecințe și cu posibilitate de îndreptare, pentru cele trei categorii însă, orice slăbiciune, de orice fel și în oricare moment, în îndeplinirea datoriei și misiunii lor, constituie o mare lovitură în bunul mers al intereselor românești.

Pentru ele nu există nici o circumstanță, demnă și cinstită, care să le ușureze răspunderea slăbiciunilor în împlinirea misiunii ce și-au luat sau au moștenit-o.

Intruparea idealului românesc, cu îndemnul la fapte mari pentru fericirea tuturor, poate fără îndoială să ne vie și dela un geniu poetic, literar, istoric, politic care mijeste, cine poate ști, în care colț și ce căsuță de pe pământul românesc, dar pân'atunci și în nădej-

¹⁾ «Neamul Românesc». No 26, 1906. O dorință.

dea unei astfel de binecuvântate eventualități, să începem mai întâi noi să ne facem datoria, fiecare în sfera lui, mai cu seamă proprietarii mari, profesorii universitari, mitropoliții și episcopii.

*

În special pentru proprietatea mare, momentele sunt decisive și e strânsă din toate părțile și împinsă spre o acțiune puternică; mai ales că în ziua scadenței, dacă neamul românesc ar avea nenorocirea s'ajungă pân'acolo, proprietatea mare va plăti pentru toți cei cari au păcătuit și păcătuiesc, și în toate felurile, fiindcă numai ea singură este și va fi *solvabilă* în fața celor mulți.

Când pe domeniile Coroanii, ori cât ar mai fi încă de făcut, o mână de oameni, toți români, sub conducerea și neobosita stăruință a unei om, care a avut darul și înțelepciunea să-și înțeleagă într'un înalt grad misiunea, arată azi și celor mai sceptici, ce poate deveni proprietatea mare în această țară — aici nu e vorba de banalitatea tributurilor de recunoștință și admirațiune, ci de fapte reale, despre care gospodăriile de pe fiecare domeniu, monografiile tipărite, pavilionul dela expoziție stau dovezi d'o muncă temeinică și pricepută.

Când mai sunt și alții, din nefericire abia 20—40 din cei 5000 proprietari mari, cari dau aceiași pildă ca și domeniile Coroanei.

Când sacrificiile ce să cer, pentru ca toată suflarea celor 5000 proprietari să eșimodată din amortirea și întunericul în cari am trăit, sunt atât de neînsemnate față de scopul înalt la care năzuim, — fiindcă cine din proprietarii de peste 200 de pogoane nu poate da : 5., 10, 15 or 20 de bani de pogon pe an, fie chiar cu o gradație după terenurile de cultură, păduri, bălți, fânețe, pescuit și c. l. ?

În asemenea împrejurări proprietatea mare e petcluită de veci în atitudinea ei pe viitor, fiind astfel pusă în fața realității și adusă la răspântia hotărârilor mari.

Total e dar să ne putem reconstitui conștiința miștoei noastre, a copiilor noștri și a generațiilor viitoare, și toate se vor îndreptă.

Noi și copii noștri să fim oameni sdraveni și buni români, și vom aveă și organizarea transporturilor, a comerțului de cereale și a muncii naționale; ne va veni și o bună administrație; vom rezolva cu bine și frăție chestia țărănească; vom scăpa în fine de tot ce ne bântue și ne ucide azi.

În acest scop trebuie să se *numere* și să se *aleagă* cât mai de grabă cei zdraveni dintre cei nesocotiți și retrogazi.

O grea depresiune morală apasă dureros conștiința a tot ce gândește matur în această țară, dela cei mai de jos până la cei mai de sus, orcare ar fi înflăcărările și exagerările din discursurile oficiale și din temenelile de ocazie. N'are cinevă decât să plece urechia la tot ce se scrie, la tot ce se șoptește, acolo unde se simte și se gândește nu numai se face paradă, și va vedeă.

E însă o depresiune sfântă și îmbucurătoare, premergătoare și prevestitoare de fapte și vremuri mari ca și de primejdii grele; ea e stărnită de contrastul izbitor ce există azi, pe de o parte între realitatea brutală, cu cortegiul ei de slăbiciuni, nedreptăți și mizerii, iar pe de altă parte între convingerea ce coprinde și luminează un număr din ce în ce mai formidabil de conștiinți, făcându-le să simtă că noi, Românii, numai cu ceiace avem și câți suntem, dacă punem cevă cumințenie și regulă în faptele noastre de popor și neam de oameni, merităm o altă soartă, suntem chemați și datori să ne croim un alt viitor.

Și când tot ce întrupează simțire românească, dela Tisa până la Nistru și din Maramureș până în masivul Pindului, înviază și, ca treziți dintr'un somn adânc, se ridică și caută spre orizonturi mai largi, nu e cu puțință ca numai proprietarii mari din România, liberă și independentă, abia să se miște, continuând încă cu toropeala în care zac de veacuri, unii răsleți, izolați și nitați pe la țară și prin orașele de provincie, roși de

nevoile și necazurile lor; alții prin cluburi de meliciune, lene, trădăvie și pierzare; mulți prin locurile de petrecere și plimbare ale lumii cosmopolite și internaționale.

Instinctul de conservare și de continuitate a rasei, cu dorul de trai, către care sunt împinse fatal milioane de suflete românești, nu poate îngădui, ca cinci șase mii de oameni să fie o piedică la dreptul lor la o viață mai bună și mai demnă, cu căpetenii de proprietari mari conștienți de menirea lor socială.

Când tot văzduhul ținuturilor românești pare că e plin de strigătul și îndemnul a șiruri lungi de moși și strămoși, cari cu sângele lor au stropit și cu munca lor au sfințit țarinile, ce ne vor da tăria măririlor viitoare, proprietarii mari, din propriul lor imbold și în afară de presiunea unor timpuri vitrege și a unor răspunderi grele, trebuie să-și revizuiască trecutul, să zguduie din temelii prezentul, să-și primenească sufletele și cu toți să tragă adânc și falnic brazda viitorului, pe care să răsară, să crească, să înflorească și să redească, mândru și strălucitor, idealul românismului.

Iată ce aveam de spus, despre cele ce cred că pot face proprietarii mari în chestia țărănească.

Concluzie. Să se facă apel la toți proprietarii din țară cu mai mult de 100 hectare, arătându-li-se prin membrii Soc. Agrare nevoia neapărată de a-și strânge rândurile.

În acest scop să se numească un mare comitet provizoriu, care să coprindă cel puțin doi proprietari mari pe județ. Aceștia, pe spesele Soc. Agrare și prin interveniri către Ministerul de Finanțe și Administrațiile Financiare, să scoată tablouri de nume și localitățile proprietarilor cu întinderi de peste 100 h. din fiecare județ.

După asemenea tablouri să se convoace o mare întrunire în București, în Ianuarie-Martie, în care: să se găsească și să se stabilească formula obligatorie de a ne cotiza; să se întocmească un program de acțiune și lucrări; să se pună bazele unei largi și trainice solidarizări a proprietăți mari cu mica și mijlocia proprietate, pe terenul politic, economic, social și patriotic.

CUVÎNTARE ROSTITĂ ÎN ȘEDINȚA DE DESCHI-
DERE, DELA 25 SEPTEMBRIE, A CONGRESULUI
ARTELOR INDUSTRIALE ȘI MESERIILOR

**Cuvântare rostită în ședința de
deschidere dela 25 Septembrie, a congresului artelor
industriale și meseriilor.**

Domnilor și Iubiți Colegi,

Bine ați venit și Dumnezeu să ne lumineze calea grea, care o avem de străbătut.

În anul când încercăm să cinstim munca de patruzeci de ani a poporului român, săvârșită sub conducerea unei pleiade de mari patrioți, cari și-au găsit cea mai înaltă a lor expresie în înțelepciunea Primului și Marelui Rege Carol I și în înaltele concepțiuni și binefăcătoare îndemnuri ale Prea Grațioasei Sale Soții și Femeie Regină, Elisabeta, un congres al *artelor industriale* și meseriilor, și încă primul congres în aceasta ordine de preocupări, ar fi de dorit și trebuie chiar să lase urme adânci în economia noastră națională.

Arta este expresiunea simțimentelor profunde, care constituiesc partea neperitoare a firii unui popor. Prin artă se încheagă și se desăvârșesc calitățile și însușirile sufletești ale unei rase. Geniul artistic al unui neam se citește și se oglindește, în mod firesc și inconștient chiar, nu numai în operele artistice, dar și în toate îndeletnicirile, ce reprezintă activitatea lui, constituind astfel caracteristica naturei lui specială, ce-l deosebște de alte popoare. Progresele omenirii întregi, cu diver-

sele ei popoare și la diferite epoci, se măsoară tocmai după întinderea, mai largă sau mai îngustă, în care un popor se îndeletnicia la fiecare dată cu industria și meseriile.

Tocmai însă pentru că arta, meseriile și industria sunt criteriul cel mai înalt și cel mai sigur cu care să cântăresc nu numai aptitudinile caracteristice unui popor, dar mai cu seamă gradul de cultură, de dezvoltare și de răspândire a științelor, a rânduiei și disciplinei la care au ajuns, puține au fost neamurile cari pe acest pământ s'au putut bucura de liniștea și de răgazul fără de care o manifestare a însușirilor sufletești, adică o cultură și o artă nu pot fi cu putință.

În această privință pentru neamul românesc trecutul a fost foarte vitreg și de aceea vremile de azi sunt mari și excepționale, numai de am avea suflet să le pătrundem și minte să le pricepem menirea.

Dela sălășluirea cu câteva secole înainte de era creștină prin aceste ținuturi a semințiilor tracice, — ce și-au găsit cea mai înaltă a lor vitalitate în romanizarea prin coloniile aduse de împăratul Traian, și care seminții romanizate, după cercetările istoricilor noștri, cei tineri mai cu seamă, constituiesc substratul națiunii române — și până către finele primului pătrar al veacului trecut, o vijelie cumplită și neîntreruptă de neamuri și horde, care de care mai sălbătice și mai crude, s'a năpăstuit năpraznic să spulbere din temelii nu numai așezările dar mai cu seamă ființa semințiilor ale căror urmași suntem.

Două mii de ani și mai bine suflă furtuna îngrozitoare din toate părțile, dar mai cu furie din tainițele de unde crivățul stârnește uraganele înfricoșate și orbitore ale iernilor viforoase s'a deslănțuit întunericul înspăimântător de barbari, cari amenințau să copleșască și să întunece pentru vecie dăinuirea neamului românesc.

De bună seamă că vor mai fi greșit și străbunii noștri și vor fi scăpat ei multe prilejiuri de întărire, dar și vremile prin care s'au strecurat au fost aspre

și îngrozitoare. Cât erau ele de grele, și de vrăjmașe, ne putem face o idee de cuvintele amare și desnădăjduite cu care unul din marii corifei ai neamului, cronicar al unor timpuri deja mai liniștite, își începe povestirea trecutului nostru: — «Nu omul e stăpân vremurilor, ci bietul om sub vremi»; nu cunosc o expresie care să redea mai drastic barbaria unor vremi, în care acțiunea omenească nu însemna nimic în fața evenimentelor neprevăzute și independente de puterea omului.

Semințele tracice, deși neamuri de popoare așezate, cu porniri către agricultură, gospodării și meșteșuguri, războinice și viteze numai la nevoi, și cu tot altoiul civilizațiunei romane, în împrejurările istorice așa de urgisite în care s'a desfășurat munca și hărnicia lor, n'a fost chip să dea o întrupare însușirilor lor sufletești și calităților lor artistice, decât în mod sporadic, pe apucate și cu totul intermitent.

Cele câteva clipe de răgaz și de reculegere artistică și culturală, sub domniile unor voievozi d'o energie năprasnică și providențială, nu sunt decât slabele licăriri a vâlvătăilor flacărei geniului românesc, care peste două mii de ani s'a opus din răputeri suflărilor înghețate și dușmane, ce necurmat încercau s'o stingă.

Ceace însă n'a putut să săvârșească urgia și salbătăcia trecutului vitreg, o poate aduce viclenia și ipocrizia civilizației moderne, dacă nu vom ști să fim și noi oameni la înălțimea nevoilor din timpul de azi.

Teama mea este chiar atât de mare de cuceririle în domeniul economic, că, în ce mă primește, ași considera acest congres ca deplin reușit, dacă cu toții am porni d'aci cu convingerea acestei foarte amenințătoare primejdii.

Îndemnul către orizonturi mai largi și siguranța unor vremuri mari, dacă vom ști să fim oameni, le găsim tot în izvorul de viață limpede, puternic și năvalnic al neamului românesc. Poporul român, în cumințenia și din îndelungata lui experiență, spune celor cari vor să-l înțeleagă «vermele trăește și în hrean», adică

oricare ar fi vrăjmăşia şi asprimea din cursul vremilor, cu muncă, prin stăruinţă şi cu jertfe tot e chip să-şi facă cineva un loc în lume. El a dat în această privinţă cea mai strălucită pildă, mai întâiu prin chiar fiinţa lui ca naţiune.

În urgia şi în mijlocul unor neamuri, cari rând pe rând din cuceritori s'au schimbat în elemente contopite şi s'au perdut în alte seminţii, păstrarea individualităţii româneşti — în împrejurări ca cele prin cari a trecut naţiunea română şi mai ales numai cu rudimentul de cultură cu care a pornit — e dovada uneia din rezistenţele şi vitalităţile straşnice, din câte se cunosc la diversele popoare din lume.

Alături însă de existenţa lui ca continuare a speciei, firească oricărei vieţuitoare, şi cu tot sbuciumul hărţuelilor necontenite, pornirile artistice, cari mijeau şi umplea firea românească, şi-au făcut loc pe apucate şi printre picături în poezia populară, cu doinele şi cântecele în cari un neam îndurerat şi-a vărsat toată jalea şi toată suferinţa unor timpuri cumplite şi veşnic frământate.

Pe lângă şi odată cu poezia şi literatura poporană, arhitectura, pictura şi chiar sculptura găsesc momente să iasă la iveală, mai ales când, după fiecare războiu groaznic, Voevozii cu tot norodul trebuiau să mulţumească celui a tot puternic pentru vlaga unui eroism şi harul unei priceperi neîntrecute, ridicând mănăstiri, biserici şi altare pentru rugăciuni şi închinare.

În bisericile noastre deci, cu picturile, sculpturile şi înzestrările lor, în chiliile şi curţile mănăstireşti, în unele clădiri domneşti şi boereşti şi în uşoarele gospodării ţărăneşti, or care ar fi partea meşterilor străini ¹⁾ aduşi câteodată pentru executarea unora din asemenea lucrări, se găsesc începuturile unei arte româneşti, care, în urma manifestărilor ce au avut loc cu prilejul expoziţiei jubilare, cred că se impune şi orbilor cari nu voiau să vază şi surzilor cari nu voiau s'audă.

¹⁾ N. Iorga. Negoţul şi meştesugurile în trecutul românesc 1905.

Ce va fi această artă pe viitor și ce loc va da în lumea concepțiunilor arta românească genialității neamului nostru, ne putem face o idee după admirația ce a stârnit la orice vizitator revelația stilului arhitectonic din marele construcții dela expoziție — unde nu suntem decât la început și unde abia se întrezărește armonia dulce și simplistă a unei firi larg îngăduitoare, veșnic neastâmpărată de doruri și pururea nestăpănită de restriști, caracteristica pentru mine a tuturor operilor și genurilor de artă românească.

Dar dacă în domeniul literar, prin înveșmântarea atâtor gândiri înălțătoare și trainice în forme neperitoare a dulcelui graiu strămoșesc și prin adunarea mărgăritarelor din gura poporului, o pleiadă de poeți, literați și folkloriști au ajuns să ne dea firul unei activități artistice; dacă în câmpul larg și deschis al picturii, geniul unui N. Grigorescu ridică spre uimirea tuturor și mult mai repede decât ne așteptam arta românească la mari înălțimi — în arhitectură însă până în anul jubilar trăim cu dibueți și încercări sfioase, și s'o spunem pe șleau, așteptând dar fără mare încredere pe omul viitorului.

Cu prilejul expoziției revelațiunea artei noastre arhitectonice s'a făcut și ea nu numai în persoana unuia, ci a mai multora. Onoare lor și geniului românesc mereu fecund, și e de sperat că stilul arhitectonic românesc își va lua de acum înainte zborul mult dorit.

Sculptura cred de asemenea că nu va mai întârziă mult, căci sunt semne serioase, că o vom porni înainte în curând și în această ramură a artelor.

Cât despre muzică, oricât s'ar prezenta ea numai sub monotonia melodiilor duioase și trăgănate, cari nu mai impresionează însă pe oamenii cu școală muzicală mai înaltă în măsura în care ea impresionează pe cei dela țară și pe cei cari am crescut cu ea, conține însă arii, melodii și accente cari mișcă așa de adânc, că dintr'o zi în alta trebuie să ne vie neapărat și nouă omul, care, ca un Grieg, Liszt și alții, să facă

din muzica noastră ce s'a făcut în alte părți din muzica poporană a altor neamuri.

Apariția tânărului și talentatului Enescu, corurile ce ne-au venit dela frații de peste munți și corurile cari s'au manifestat în țară chiar, sunt un început de prevestire fericită; iar cât e de mișcătoare muzica noastră, ce viitor are și cât se adresează ea de profund inimii omenеști, fiind o muzică trăită și izvorită din durere, suferință și iubire, nu numai din știința și concepțiunile muzicale, am să vă povestesc faptul următor, care merită să fie cunoscut ca o înălțătoare dovadă de puterea de sentimentalitate și de geniul muzical al românului. Fiindcă muzica noastră o cântă pe instrumente lăutarii, dar românul o simte, căci el o doinește, el o șueră din frunză în codri și păduri, el o flueră din caval, din fluer și din bucium pe dealuri și pe văi, el o mormăie la drum.

Eră în timpul expoziției dela Paris din 1900. Președintele republicei franceze dase în grădina dela Elysée o serbare în onbarea reprezentanților diferitelor țări, cari participaseră la expoziție.

Erau peste 5.000 de invitați, printre cari și între alți români mă afluam și eu cu soția. Ca mijloace de delectare a invitaților se luase din expoziție tot ce exista mai distins la unele naționalități pentru a încânta, interesa și desfătă publicul. Programul serbării se compunea din vreo 18 numere și dela noi luase taraful lui Ciolac, care figură pe program ca al 8-lea sau al 9-lea număr, numai mi-aduc bine aminte. S'au produs, în ordinea numerică, toate producțiunile, între cari erau: orchestre, muzici, o idilă din teatru antic grec — interpretată de baletle dela opera mare și opera comică din Paris, și care a fost admirabil jucată, — teatru japonez, în fine toate cele 7 ori 8 numere, până la rândul lăutarilor noștri. După fiecare număr urmau pauzele obicinuite, în care toți își făceau în mod discret reflecțiile lor, fără ca însă în solemnitatea și eticheta aceea rigidă de diplomați, de reprezentanți străini, să îndrăznească cineva să aplaude după o producție.

A venit și rândul lui Ciolac cu trupa lui, și în adevăr, sunt dintre cei cărora le place muzica națională, mi-au cântat de unul singur mulți din lăutarii noștri vestiți, dar Ciolac cu trupa lui, în special cu Anghe-luș dela Ploești, care suflă cu naiul, au fost admirabili și ca armonie și ca măsură și ansamblu, ca dulceață și nuanțare de execuție, ca tot în fine, în cât după prima bucată, — erau două îmi pare, nu mai 'mi reamintesc bine, căci au fost rechemăți și au rămas la urmă chiar numai ei singuri, ca să delecteze publicul, — majoritatea celor 5000 de oameni, ca electrizați, a uitat și de eticheta rigidă și de solemnitatea specială, și a pornit într'un tunet de aplauze nesfârșite, atât de puternic mișcase și așa răsunet avusese eco-ul tânguirilor și veseliiilor unui neam obidit și îndurerat, în azistenta aceia aleasă d'acolo, unii poate cari l'auzeau pentru prima oară; și sunt fericit că mi-a fost dat să asist la un așa de vădit și mare succes al melodiilor cu cari si-au alintat necazurile, dorurile și bucuriile, strămoșii noștri, în vremile aspre prin cari au trecut.

Dar dacă cu poezia și literatura în genere, cu pictura și muzica suntem deja îndrumați sau pe urma unor speranțe, ce se vor realiza cu siguranță pentru glori-ficarea artei românești, când e vorba însă de industrii, de meserii și chiar de artele de mai sus, cercetate însă în masa cea mare a populațiunei, stăm foarte jos.

Cultura maselor și răspândirea ei în viața și traiul celor mulți, e azi partea cea mai slabă și cea mai pe-riculoasă a existenței noastre de popor de sine stătător.

Cu viața precară și nesigură pe care au dus-o pă-rinții și strămoșii noștri nu eră în adevăr cu puțință o îndeletnicire cu industriile și nici dezvoltarea meș-teșugurilor, care sunt apanagiul unui traiu ticnit și a vieții din belșug. Trebuințele strămoșilor, prin forța împrejurărilor, fiind reduse la cea mai simplă expresie erau satisfăcute în mare parte în casa și gospodăria fiecăruia, iar felul de viață al evului mediu, și mijloa-cele de producție și progresele științifice, până la în-ceputul secolului trecut, nu îngăduiau încă dezvoltarea

tecnică de azi și țineau lumea întreagă economicește sub alt regim economic decât cel actual. Câteva meșteșuguri, un foarte restrâns număr de mărfuri, aduse și acelea cu mari greutateți din alte țări, încheiau p'atunci cercul traficului nu numai al poporului român, dar cu proporții în consecință și a altor popoare.

Dar și în această rudimentară desfășurare a forțelor de producție, geniul artistic al neamului românesc a găsit totuș prilej să se manifeste, chiar în împrejurări așa de puțin prielnice. Cusăturile, țesăturile, aleșăturile, și c. l., cu desemnul și mai ales cu coloritul lor dulce, armonios și minunat; șabacul, cheița, încrețul, lăntișorul, cusătura bătrânească, dusorile, și celelalte, sunt dovezile cele mai temeinice de gustul, de îndemânarea și de concepțiunea artistică a româncei; în cât, ca fapt caracteristic și de reținut din trecutul nostru de muncă, reese observațiunea, că atâta timp cât industria și meseriile, în viața popoarele și în domeniul economic, erau exercitate în limitele tradițiilor și obiceiurilor ce se transmiteau din generație în generație, și constituiau patrimoniul îndemnării firești, neamul nostru, cu toată asprimea împrejurărilor în care s'a dezvoltat, a putut să-și afirme personalitatea lui sentimentală și artistică, ca dovadă netăgăduită că există în izvorul vieții românești vloga însușirilor sufletești și a iscusinței omenеști, care să'l deosibească de alții și să'i dea caracteristica unei genialități specifice.

Când însă în secolul al XIX-lea, secolul cel mai luminos din cele câte le-a împlinit omenirea, capitalul și invențiunile din domeniul științific și tehnic răsturnară și revoluționară mijloacele de producție, distribuție și consumație a veacurilor trecute și stărniră progresele uriașe, cum nu s'au mai înregistrat nici odată în istoria omenirii, neamul românesc rămase cu totul în urmă, pentru că la temelia industriilor factorii de căpetenie nu mai erau, ca altă dată, numai calitățile omenеști și însușirile sufletești, ci li se substituise

cultura științifică și tehnică, cu pregătirile de tot felul și în toate direcțiunile.

Isbânda în acest soi de întreprinderi eră acum legată de alte condiții și mijloace, și de alte metode decât cele ale lumii vechi, cu obiceiurile ei patriarhale; iar din nenorocire în masa elementului românesc rătăcirea în direcția economiei naționale era așa de mare, în cele trei prime pătrare ale secolului al 19-lea, că industriei, meșteșugurilor și îndeletnicirilor artistice, nu numai că nu li se dă importanța ce li se cuvenea în noile transformări, dar pentru anumite clase ale populațiunei îmbrățișarea industriei, meseriilor și a carierilor artistice eră o degradare și o desconsiderare. Toată goana eră după funcții. Astfel, un mare gol s'a produs în gospodăria economică a neamului românesc și o grozavă ruină în agonisirea mijloacelor de traiu și de propășire a elementului băștinaș.

Industria, meseriile și negoțul, care e strâns legat de ele, fiind lăsate în seama numai a elementelor cărorora nu li se dă nici cultura, nici pregătirile necesare, adică nici una din condițiunile care le-ar fi putut asigura isbânda, căci cei din păturile de sus le ocoleau cu îndărătnicie și dispreț, neamuri streine s'au năpustit pentru umplerea acestui gol și mărfurile altor popoare ne-au copleșit până într'atâta, că organismul nostru economic și social întreg se resimte azi dureros și adânc de o așa amarnică rătăcire.

Din fericire alarma s'a dat și în mod serios cu începutul celui din urmă pătrar al secolului trecut, iar în penultima decadă a acelui veac redesteptarea spre o mai chibzuită ocrotire a intereselor noastre românești se arată ca fiind pornită în mod real și temeinic, dacă mai cu seamă comparăm cifrele din ancheta industrială a lui Martian dela 1862 cu rezultatele anchetei industriale din 1902.

Comparația nu e lesne de făcut, fiindcă cele două anchete au fost pornite pe baze diferite, dar, luând datele principale, — avem atunci 12.867 de stabilimente industriale, în care intră și povernele cu 1687, cășă-

riile și brânzăriile cu 220, zalhanalele cu 72, adică un total de 1979 stabilimente, care nu figurează în ancheta dela 1902, când s'a constatat cu toate acestea existența unui număr de 62,188 stabilimente industriale. O creștere de 4 ori mai mare, iar ca importanță progresele actuale sunt mult mai considerabile. De pildă, pe când în 1862 nu se arată de cât 21 feluri de industrii, în 1902 avem peste 150 și cu totul d'o altă putere de producție.

Numărul patronilor, funcționarilor și al lucrătorilor era în 1862. de 41.219, pe când la 1902 era de 169.188, adică tot de patru ori mai mult.

Ca elementele străine, pe când în 1862 aveam 696 de diverse alte naționalități la 12.171 de întreprinderi române, în 1901 la 45.963 de români sunt 16.225 de străini, adică dela 5,7 la sută în 1862 s'au urcat numărul străinilor la 35 la sută în patruzeci de ani.

Or cât ar fi de îmbucurătoare cifrele comparative, care ne dau progresul industriilor și meșteșugurilor noastre dela 1862—1902, ar fi însă să ne amăgim, dacă ne-am mulțumi cu valoarea lor abstractă numerică și nu ne-am da seama de : 1. partea ce o are capitalul românesc în întreprinderile industriale și meserii ; 2. rolul ce-l au Românii în industria mare, mijlocie și mică ca elemente diriguitoare și muncitoare ; 3. industriile ce sunt în seama Românilor, față de cele ce și le-au ales străinii.

Din acest punct de vedere apreciind situația actuală, orcât ar fi de îmbucurătoare începuturile ce se văd la Expoziție jubilară, orcât de mari speranțe ne-ar da școlile noastre superioare și inferioare de arte și meserii, orcât de laudabilă e munca neobosită a d-lui I. Kalinderu, cu industriile ce le-a înființat pe domeniile Co-roanei, și mai cu seamă pentru spiritul în care acele școli-industrii sunt îndrumate, elementul român stă încă foarte rău, mult mai slab chiar de cât sunt aparențele, și suntem amenințați ca, numai în câțiva ani, streinii să ne copleșească orașele și mărfurile altor nații să ne năpădească toate târgurile.

La obârșia slăbiciunii și inferiorității noastre stă lipsa de cultură cu totul elementară, dar absolut indispensabilă oricărei ființe omenеști ursită de soartă să trăiască în vremurile de azi, necum meșteșugarilor noștri, și mai tronează și lipsa de pregătire tehnică și profesională, adică lipsesc păturei noastre muncitoare singurele cheazășii de izbândă, în lupta ce fatal trebuie s'o sustinem pe calea industriilor și meșteșugurilor.

Pentru aceste motive ar trebui să aibă loc cât mai des reuniuni și congrese, în cari să se discute chestii de importanță economică ca a celor cari alcătuiesc programul actualului congres și cărora trebuie să le urmeze neapărat și cât mai repede, cel puțin : organizarea metodică a muncii naționale, organizarea unui credit special în vederea nevoilor meșteșugarilor mici și a industriilor mijlocii, ș. a. Mai e absolută nevoie de o redeșteptare mai vie a simțimântului solidarității de neam, mai ales că marea majoritate a meșteșugarilor noștri rătăcesc într'un întuneric, din care nu vorbele goale și promisiunile deșarte îi pot scoate, ci numai, dar absolut numai, pregătirea temeinică în diversele lor specialități și cultura serioasă, unite cu simțimântul demnității omenеști și profesionale, și c'o solidaritate națională mai sinceră, mai frățească și mai patriotică.

Trebuie să luăm chiar bine aminte, că în Sf. Scriptură stă scris : «rătăcirea din urmă va fi mult mai rea ca cea d'întâi» și e ceasul din urmă, mai cu seamă pentru unele orașe și unele meșteșuguri, ca să ne înhămăm cu toții la o muncă patriotică și la măsuri chibzuite și grabnice de îndreptare.

Primejdia mi se pare chiar așa de amenințătoare, că eu nu pot încheia decât repetându-mă și strigând, — să fim cu mare băgare de seamă, căci fără o cultură temeinică și luminată solidaritatea națională, în masa cea mare a populațiunii românești, ceiace nu ne-a putut să ne impue urgia și sălbăticia trecutului vitreg, ne-o va aduce partea vicleană și ipocrită a civilizațiunii moderne.

